

In memoriam

BOŠKO KONČAR

NADA PAULINA DUIĆ-KOWALSKY

KAMENKO KLOFUTAR

In memoriam

Boško Končar

(1924. – 2012.)

Poznati i priznati povjesničar umjetnosti, viši konzervator i muzejski savjetnik prof. Boško Končar preminuo je 27. ožujka 2012. godine u Rijeci, u gradu u kojem je proveo cijeli radni vijek ostavivši u kulturi ovoga kraja neizbrisiv trag.

Rodio se 1924. godine u Korenici u građanskoj obitelji. Gimnaziju je pohađao u Gospiću i do početka Drugog svjetskog rata završio šest razreda. Kao istaknuti član SKOJ-a među prvima se uključuje u narodnooslobodilački pokret u Prvoj omladinskoj četi u Lici. Nosilac je „Partizanske spomenice 1941.“ Nakon rata nastavlja gimnazijsko školovanje u Zagrebu, a po završetku upisuje Filozofski fakultet – studijsku grupu povijest umjetnosti i kulture s klasičnom arheologijom. Po završetku studija 1953. godine, Ministarstvo kulture RH raspoređuje ga na poslove konzervatora u Konzervatorski zavod u Rijeci. U počecima stručnog rada angažiran je na području Istre. Iz toga razdoblja datiraju njegovi zapaženi radovi na Eufrazijevoj bazilici u Poreču, crkvi sv. Eufemije u Rovinju te pulskoj Areni. Uz rad na već postojećem spomeničkom fondu prvi se počinje baviti istraživanjem, kategoriziranjem, vrjednovanjem i zaštitom spomenika iz narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Za područje Istre izrađuje prvi cjelovit sveobuhvatan pregled toga spomeničkog fonda. Istraživanja je nastavio na području Gorskog kotara, Primorja i otoka. Značajna su njegova istraživanja, elaboracije i zahvati na zaštiti spomeničkih objekata i cjelina u Rijeci i širem području nekadašnje zajednice 19 općina. Izdvajamo planove zaštite i uređenja starih gradskih jezgri Raba, Krka, Senja, Cresa, Osora, riječkog Starog grada, Trsatske gradine, zatim Kneževa dvora i Arheološkog parka crkve sv. Ivana u Rabu. Taj rad je struka visoko vrjednovala, te je stekao stručni stupanj višeg konzervatora.

Istražujući noviju povijest 20. stoljeća i veliki doprinos naroda Rijeke i cijelog kraja u revolucionarnim previranjima, borbi za oslobođenje od fašizma i izgradnji novih društvenih odnosa, koji do tada u široj zajednici nisu bili dovoljno prepoznati, valorizirani i prezentirani, pokreće izgradnju Muzeja narodne revolucije. Skupština grada Rijeke prihvaća njegov prijedlog. Bila je to povijesna odluka, jer je time izgrađena prva i jedina kulturna ustanova u Rijeci nakon oslobođenja i sjedinjenja Rijeke. Dok je trajala višegodišnja izgradnja, u skučenom prostoru Gradine Trsat

Muzej je razvio bogatu aktivnost. Kako je Muzej narodne revolucije imao uspješnu suradnju s obrazovnim institucijama, priređivane su brojne pokretne, često didaktičke tematske izložbe. Taj rad nagrađen je Nagradom grada Rijeke. Pokrenuo je i izdavačku djelatnost te osnovao Malu biblioteku u kojoj su objavljivani stručni radovi kustosa Muzeja. Uspješno je ostvario originalnu zamisao Muzeja Lipa u Lipi.

Projekt otvaranja novog muzeja interpolacijom u kompleks Guvernerove plače – arhitekturom, koncepcijom, zbirkama, postavom, realizacijom i prezentacijom – prepoznat je i ocijenjen u stručnim krugovima Republike kao jedinstvena kulturna ustanova otvorena i za suvremene teme i propitivanje recentnog kulturnog stvaralaštva i društvenog života Rijeke. Na natječaju za projekt Muzeja odabran je rad prof. Nevena Šegvića s kojim je Končar u izvedbenom dijelu blisko surađivao kako bi ostvario svoju koncepciju muzeja, ali ne kao muzeja u konzervativnom statičnom smislu, već otvoren multidisciplinarni, multimedijalni koncept prezentacije. Time je Končar vizionarski anticipirao novu stvarnost 1990-ih godina kada su u Hrvatskoj zatvoreni svi muzeji narodne revolucije, pa i riječki, gdje je idealno zamišljen prostor omogućio uspješnu prenamjenu u gradski muzej, današnji Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja.

S istančanim osjećajem za spomenike, stručni rad prof. Končara bio je upućen na zaštitu od zaborava, na zaštitu spomeničke baštine prepoznajući je kao prvorazredno ljudsko djelo. Zaštita spomenika bila je i ostala njegova ljubav i strast te je radni vijek završio u toj službi kao direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture. U tom vremenu Zavod je kadrovski ojačao; zaposlio je veći broj mladih kadrova, unaprijedio službu, pa je riječki Zavod slovio kao jedan od najuspješnijih u službi zaštite spomenika u Hrvatskoj.

Velik doprinos prof. Boška Končara u sveukupnom, a posebno u kulturnom životu Rijeke u godinama izgradnje i izrastanja u sveučilišno i kulturno središte prepoznat je i nagrađen priznanjima: Ordenom rada i Ordenom zasluga za narod.

Volio je more, Rijeku i njene ljude kao svoj zavičaj, grad koji mu je omogućio da se profesionalno i ljudski ostvari.

Anita Babin

In memoriam

Mr. sc. Nada Paulina Duić-Kowalsky (29. VI. 1946. – 13. VII. 2013.)

Nada Paulina Duić-Kowalsky, povjesničarka umjetnosti, etnologinja i konzervatorica preminula je iznenadnom smrću 13. srpnja 2013. u Zagrebu.

Rođena je u Vinkovcima 1946. godine. Nakon osnovnoškolskog obrazovanja u rodnoj Slavoniji te u BiH, gimnaziju je završila u Zagrebu 1965. godine. Povijest umjetnosti i etnologiju diplomirala je 1971. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a potom je 1981. godine i magistrirala.

Radni vijek započinje 1971. godine u Regionalnom muzeju Pounja u Bosni i Hercegovini, gdje je radila kao kustosica. U okviru muzejskoga rada provodila je istraživanja Bišća i Cazinske krajine te je sudjelovala u osnivanju Memorijalne galerije slikara J. Bijelića u Bosanskom Petrovcu.

Već sljedeće godine uslijedio je povratak u Zagreb, jer se zaposlila u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture (kasnije Uprava za zaštitu spomenika kulture pri Ministarstvu kulture RH), gdje je kao viša stručna savjetnica – konzervatorica provela cijeli radni vijek. Nekoliko godina prije odlaska u mirovinu bila je voditeljica Odsjeka za nematerijalna kulturna dobra, a dugi niz godina djelovala je i kao tajnica Hrvatskog vijeća za kulturna dobra.

Njezin rad na zaštiti kulturne baštine obuhvaćao je zahtjevne istraživačke projekte, obradu dokumentacije,

izradu stručnih mišljenja, vođenje evidencije etnografske nepokretne i pokretne kulturne baštine, proučavanje nematerijalne kulturne baštine... Sudjelovala je u pripremi stručnih priručnika za očuvanje etnografske baštine, te je objavila niz stručnih i znanstvenih radova. Radila je na istraživanju i obradi podataka o tradicijskoj baštini na području Turopolja, Pokuplja, Gornje Posavine, dijela Hrvatskog zagorja, Velebita (posebno južnog), Poljica, doline Neretve, Konavala, otoka Korčule, Hvara, Mljeta, Pašmana, Oliba, Molata, Sestrunja, poluotoka Pelješca i drugih područja. Sudjelovala je u izradi konzervatorskih studija (podloga) o stanju kulturne baštine i njezinim vrijednostima na području Parka prirode Velebit (1999. – 2001.), općine Donji Lapac (2003. – 2004.), općine Udbina (2003. – 2005.), grada Senja (2004. – 2005.), općine Karlobag (2004. – 2005.) i drugdje.

Svojom predanošću i ljubavlju prema kulturnoj baštini omogućila je suradnju mnogih stručnjaka u Hrvatskoj te suradnju s brojnim stručnjacima iz inozemstva. Tako je od 1991. godine bila predstavica u Radnoj zajednici Alpe-Jadran za kulturu i članica Projektne grupe za povijesna središta Alpe-Jadran. U okviru grupe radila je na studijama očuvanja i klasifikacije tradicijskog graditeljstva područja Alpe-Jadran (brojevi studija II., III. i IV.), i na znanstvenoj obradi područja iz Republike Hrvatske (od 1991. do 2005.

godine). Sudjelovala je u organizaciji izložbe na temu tradicijske baštine na prostoru RZ Alpe Jadran.

Bila je jedna od osnivača i višegodišnja glavna tajnica udruge „Croatia Nostra“ koja je članica zajednica nacionalnih udruga Europske unije „Europa Nostra“, sa sjedištem u Den Haagu. Sudjelovala je u provedbi procedura kandidature Republike Hrvatske za europsku nagradu Europe Nostre vezano uz nekoliko važnih kulturnih lokaliteta u Hrvatskoj i njihovu zaštitu, promociju i konzervatorsko-restauratorske zahvate.

Aktivno je sudjelovala u organizaciji i radu UNESCO-ovog seminara u organizaciji FORMEZ-a (Italija) vezanog za probleme zaštite kulturne i prirodne baštine i izrade planova upravljanja u okviru kandidatura za upis na UNESCO-ovu svjetsku listu. Radila je na *online* petogodišnjem izvještaju (1999. – 2004.) o upravljanju zaštićenom prirodnom i kulturnom baštinom iz Hrvatske upisanom na UNESCO-ovu listu zaštićene svjetske baštine.

Od strane stalne misije Republike Hrvatske pri UNESCO-u, Pariz, bila je angažirana za izradu programa (elaboracija svih lokaliteta iz Hrvatske) i organizacijsku potporu za prezentaciju u GEO časopisu *World Heritage Sites in Croatia* (2005.).

Sudjelovala je u projektu razrade romaničke baštine na prostoru Hrvatske u okviru međunarodnog projekta

TRANSROMANICA (koji uključuje 25 najznačajnijih romaničkih znamenitosti u pet europskih regija s područja Austrije, Slovenije i Italije).

Godine 2005. izradila je izvješće o stanju pitanja zaštite i upravljanja prostorom kroz plansko planiranje i dokumente za Vijeće Europe.

Jedna je od osnivača Centra za održivi razvoj – „Eko-park Pernat“, Lubenice, otok Cres, i „Parenzane“, udruge za revitalizaciju starih željezničkih komunikacija od Poreča do Trsta, Motovun, Istra. Sudjelovala je u Školi mira u Mrkoplju i vođenju edukacijske radionice „Vrednote zavičaja“.

Bila je članica nekoliko većih i manjih udruženja: Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“, Društva povjesničara umjetnosti, Hrvatskog arheološkog društva, Hrvatskog etnološkog društva, Hrvatskog društva konzervatora, Društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira „Radovan“.

Iznenadnom smrću drage kolegice Nade Pauline Duić-Kowalsky izgubili smo izuzetnu osobu osebujna duha, širokih pogleda i velikog srca, ali i veliku stručnjakinju bogatog radnog iskustva i neiscrpnog znanja koja je svojim predanim radom doprinijela zaštitu i očuvanju cjelokupne kulturne baštine, a osobito etnografske prema kojoj je gajila posebnu sklonost.

In memoriam

Kamenko Klofutar

(1947. – 2013.)

SJEĆANJE NA KAMENOG

Kamenko. Neobično, vrlo rijetko ime. Rimljani su govorili „Nomen est omen“. Ima u toj staroj uzrečici puno istine, nebrojeno smo se puta u to i sami uvjerali kod mnogih ljudi koje smo susretali tijekom života. Kamenko je bio zbilja Kameni, a tako smo ga i zvali. Tvrd, u mnogobrojnim situacijama ni za dlaku popustljiv. Tvrd kao kamen, prečesto na vlastitu štetu. Tvrd, ne kao dlijetu podatni pješčenjak, nego granitno tvrd. Toga je znao biti i svjestan, ali je i dalje iz nekakvog svog ponosa, ili pak prkosa, ostajao pri svom početnom stavu. Istodobno je Kameni bio i pretjerano osjetljiv, osjetljiv poput maslačka na povjetarcu. Sukobljavajući se s tom njegovom karakternom bipolarnošću, tvrdokornošću i osjetljivošću, povlačili bismo se svaki na svoju stranu, prepuštajući prostor među nama nekakvom „ledenom dobu“ koje je trajalo nekada kraće, nekada duže, ali je uvijek prvo zatopljenje, pa ubrzo zatim vrlo toplo razdoblje nastupilo s nekim novim zanimljivim poslom, kakvih je na sreću prije bilo mnogo.

Želja obitelji bila je da njegov ispraćaj bude samo u njihovom krugu. Takva se želja mora poštovati. No na neki sam je način ne htijući prekršio. Kameni nas je napustio u četvrtak 17. listopada 2013. U ponedjeljak prijepodne sam se zatekao na Mirogoju, a pretpostavio sam da tog dana mora biti njegov sprovod. I doista, na osmrtnici izvješenoj ispred središnje dvorane za ispraćaj vidio sam da je sprovod u 12,30 sati. Preostalo je više od sata do obiteljskog ispraćaja. Nakon što sam se diskretno uvjerio da obitelj još nije prisutna, ušao sam u središnju dvoranu u kojoj je bio njegov lijes već položen na odar. Opet smo Kamenko i ja bili sami. Sada, posljednji put.

Stajao sam ispred njegovog odra i osjećao groznu prazninu. U mislima su se počele nizati nepovezane slike, svakojake, uglavnom one koje su nas čvrsto povezivale. Bile su to slike sa zajedničkih terena, Belca, Brinja, Čazme,

Medvedgrada, Pazina, Tomaša, Topuskog, Zadra, Zrina, spominjem samo neke, slike pomiješane sa svim onim što ide uz takve terene: slike vožnja na terene svim generacijama zavodskih kombija, slike s radova, slike s kava uvijek na istim dobro provjerenim mjestima, slike njegovog više nego pretjeranog šećerenja kava, slike njegovih ushićenih pričanja o Marijinim kulinarskim vještinama, zatim slike sa svima nama mile janjetine u kojoj smo uvijek uživali nakon, prema našem mišljenju, uspješno dovršenog posla. Kameni je posebno uživao u „vunenima“. Vidim ga i sada kako dižući se od stola, unazad zabačenih ramena, glasno se smijući, s velikim zadovoljstvom rukom kružno prelazi preko svog isturenog trbuha. Uvijek je bio za dobro „iće“, ali za piće – baš i nije.

Kameni je gajio jednak odnos prema onima „gore“ kao i prema sebi „ravnima“. Nikada nisam prisustvovao, a niti čuo o nekoj njegovoj grubosti prema slabijima. Sjećam se sada već davne 1988. i jednog od putovanja u Đurđevac. Kada smo kretali na put, svima je jasno dao do znanja da sljedeće jutro već u šest sati putuje istim kombijem u Dubrovnik, a to nije bilo ništa drugo nego pristojna molba da se taj dan vratimo u Zagreb u neko razumno vrijeme. Na putu smo bili s direktorom Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, direktorom Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i glavnom osobom zaduženom za financiranje zaštitnih radova u tadašnjem RSIZ-u kulture, dakle, sâm vrh Službe. Nakon svega što se na starom gradu tog dana događalo, manje oko smjera daljnjih radova, a više oko financiranja završnih radova, domaćini su nas pozvali u jednu od svojih kleti na Bilogori. Nakon dolaska u vinske gorice Kamenko nije niti izišao iz kombija. Obožavao je gulaš, ali tom gulašu koji se prethodno lagano krčkao na zidanoj peći od ranog jutra ni nakon cjelodnevnog apstiniranja od jela nije se želio niti približiti. Znao je što slijedi nakon dobroga gulaša uz potencijalno obilje domaćeg vina.

Ostao je satima sjediti u mraku čekajući nas u kombiju. Na povratku u Zagreb skrenuo je iz Maksimirske u Domjanićevu, prema svojoj kući, i odmah iza ugla zaustavio kombi. Bilo je pola dva u noći. Nakon višesatne šutnje izgovorio je samo jednu jedinu riječ: VAN. Perjanica tadašnje Službe bila je šokirana. Ujutro u šest, kako je i namjeravao, Kameni je krenuo kombijem po ne znam koji put u Dubrovnik.

Prije točno dvadeset godina, nekako u isto ovo doba godine, umro je i naš Nesto, za one mlađe koji ne znaju, Nesto Orčić, krasan čovjek, vrsni kipar, vrsni klesar, vrsni restaurator i veliki radnik, zavodska legenda, bio je to na neki način naš Alija Sirotanović. U Brinju se 1987. godine obnavljalo urušeno pročelje gotičke kapele Sv. Trojstva. Da bi građevinari mogli nastaviti sa zidanjem, trebalo je hitno izvršiti na katu kapele montažu urušenog gotičkog portala empore, veličine 232 x 400 cm, dubine 135 cm. Nesto, Kameni i ja otputovali smo u Brinje u četvrtak poslijepodne, a sve je moralo biti gotovo u ponedjeljak. U subotu smo počeli s radom u sedam ujutro, a prekinuli smo rad poslije devet sati navečer. Dok smo radili na skeli, čuli smo dolje kod prenočišta, u kojem smo odsjeli, neku galamu, ali tomu nismo pridavali nikakvu pozornost. Kada smo se umorni i gladni konačno spustili u prenočište, u njemu se već odvijala svadba pa za nas nije bilo nikakvog jela. Iz nekog još uvijek nejasnog razloga konobar nas je uputio u Jezerane, ali ondje su nam u njihovoj jedinoj seoskoj birtiji rekli da oni nikada nisu nudili jela. Kameni je bez riječi okrenuo kombi i uputio se, što je jedino preostalo, u Senj. Kada smo onamo došli, a bilo je već prošlo jedanaest sati u noći, konobar nam je dao na znanje da kuhinja više ne radi. Ipak gotovo plačući izmolili smo ga da pokupe u kuhinji ono što im je preostalo na dnu lonaca, složte to u bilo kakvu kombinaciju, uz dano čvrsto obećanje da nećemo ničim prigovarati. Bez prigovora smo doneseno halapljivo pojeli i poslije ponoći se vratili u prenočište u kojem je tada na vrhuncu bila lička svadba. Nekima je to što je u prizemlju grmjelo možda bila glazba, nama na katu sigurno nije, ali je zato pucnjava bila prava. Ujutro smo počeli s radom opet u sedam, a sljedeći smo dan rano prijepodne završili montažu i vratili se u Zagreb. To su mogli i tako su radili samo Nesto i Kameni. Velik je posao napravljen, građevinari su mogli nastaviti s radom.

I treća priča, a takvih se tijekom četiriju desetljeća nakupilo puno, oslikava jedan djelić našeg Kamenog. Kapela sv. Tome u Tomašu, nedaleko od Bjelovara, najzapadniji je primjer naše „opečne“ gotike. Čitava ta barokizirana gotička kapela zidana opekama bila je posve zapuštena i u jednom građevinskom stanju. Svi dijelovi arhitektonske plastike, mrežišta bifora, prozorski šprljci, baze, polustupovi, kapiteli i rebra izrađeni su od pečene gline, u čitavoj kapeli nema ugrađenog ni jednog jedinog kamena. Dio sustava svođenja svetišta bio je sačuvan, no znatan broj njegovih dijelova trebalo je nanovo izraditi. Angažirali smo sve znane i neznane keramičare, razne opekarne, malo je onoga što su oni probno napravili bilo upotrebljivo. Izgubili smo godinu i pol

dana u probama, a nismo se nimalo primaknuli rješavanju tog problema, pa čak nije bilo ni naznake da će se u dogledno vrijeme nešto uspješno riješiti. Tada je Kameni predložio da se svi ti elementi izrade iz mase iz koje se radi „umjetni kamen“, ali koju bi naručili s odgovarajućim pigmentom u sebi, tako da ti elementi na kraju dobiju izgled i boju jednaku izvornoj, i na lomu i na površini. Prihvatili smo taj njegov prijedlog. Nakon toga Kameni je prije odlaska na teren dolazio ranije na posao da bi i taj dan izlio još jedan element i time omogućio da se u toj sezoni radova na vrijeme dovrši rekonstrukcija gotičkog svoda. Taj veliki posao nije bio prethodno planiran, ali on ga je predložio, preuzeo i izvršio uz sva svoja ostala prethodno preuzeta zaduženja, reklo bi se posve neprimjetno, bez suvišnih priča, suvišnih sastajanja, ili pak mogućih jalovih rasprava na stručnim vijećima. Razumije se, na kraju je Kameni i montirao sve te elemente.

Kameni se zaposlio kao konzervator-restaurator savjetnik u Odjelu za kamenu plastiku u tadašnjem Restauratorskom zavodu Hrvatske, današnjem Hrvatskom restauratorskom zavodu, turbulentne 1971. godine, a u travnju sljedeće godine i ja sam mu se pridružio radom u istom Zavodu. Nečim nezadovoljan Kameni je otišao iz RZH-a 1974. godine, ali se i vratio nakon pet godina. Prije deset mjeseci otišli smo istodobno u mirovinu. Nije uživao u blagodatima mirovine ni punih godinu dana.

Stojeći posve sam ispred njegovog odra, sada na kraju našeg zajedničkog puta, obuzet prazninom u kojoj se poput isprekidanih i šumovima oslabljenih signala iz neke nedokučive daljine nižu slike naših zajedničkih radova, naših terena, našeg druženja, naših razilaženja, naših svađa po hotelskim sobama kada smo navečer zajedno u paru igrali belu, pa ugodnih janjičarenja, ali i guštanja u dobrim filmovima kojih smo se najeli po svakojakim pajzlima, sve to dobro ispremiješano sa psovka i smijehom, ljutnjama i radostima, shvaćam da je, nažalost, s Kamenim izumrla jedna rijetka vrsta ljudi. Bio je uvijek od riječi, dana riječ bila je za njega zakon.

Kameni nikada nije ukazivao na svoje vrline, posebno ne one koje su bile rezultat njegove privatnosti. Ipak znamo da je tijekom nekoliko desetljeća bio redoviti dobrovoljni davalac krvi. Bio je i državni reprezentativac u streličarstvu, sudjelovao na nacionalnim, europskim i svjetskim prvenstvima, ali nikada nije govorio o svojim uspjesima. A bilo ih je, usprkos činjenici da je od rođenja imao znatnog problema s vidom jednog oka. Taj prirodni hendikep nadvladao je upornim treningom. A trebalo je znati i moći spojiti nespojivo – redovite streličarske treninge i stalne zavodske terene.

Kameni je, ipak, nadasve bio Radnik. Ne postoji veće priznanje nego kada za nekoga kažete da je radnik. I to još napišete s velikim R.

Drago Miletić